Valiokunnan lausunto SiVL 4/2026 vp– K 1/2026 vp

Sivistysvaliokunta

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026 (K 1/2026 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen, lapsiasiavaltuutetun toimisto
- opetusneuvos Kirsi Alila, opetus- ja kulttuuriministeriö
- tutkimusprofessori emeritus Juhani Rautopuro, Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto
- yksikön päällikkö, opetusneuvos Laura Francke, Opetushallitus
- tutkimusprofessori Heikki Hiilamo, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- toiminnanjohtaja Ulla Siimes, Lastensuojelun Keskusliitto ry
- vaikuttamistyön johtaja Esa Iivonen, Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry
- koulutuspolitiikan johtaja Nina Lahtinen, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- yhteiskuntasuhdejohtaja Veli Liikanen, Pelastakaa Lapset ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus
- Suomen Kuntaliitto
- Barnavårdsföreningen i Finland r.f.
- Lapsuudentutkimuksen seura ry
- Nuorisoala ry
- Suomen Vanhempainliitto ry

Valmis
5.0

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Lapsiasiavaltuutetun kolmas kertomus eduskunnalle pitää sisällään katsauksen lasten asemasta ja heidän oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa vuosina 2022—2025. Kertomus sisältää neljä ehdotusta, jotka koskevat lapsen edun ensisijaisuuden sisällyttämistä perustuslain perusoikeussäännöksiin, lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveyspalveluiden turvaamista, lapsipolitiikan arviointineuvoston perustamista sekä lastensuojelulain kokonaisuudistusta.

Sivistysvaliokunta on tarkastellut kertomusta oman toimialansa kannalta ja keskittynyt erityisesti lasten terveisiä eduskunnalle sisältävään lukuun yksi, opiskeluhuoltopalveluja koskevaan lukuun neljä ja oppimistulosten eriytymiskehitystä koskevaan lukuun kuusi. Tässä lausunnossa lapsella tarkoitetaan YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen määrittelyn mukaisesti jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä.

Sivistysvaliokunta toteaa, että kertomus antaa hyvän kokonaiskuvan lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin tilasta Suomessa sekä niihin liittyvistä keskeisistä haasteista. Valiokunta katsoo asiantuntijalausunnon tavoin, että lasten hyvinvointi, osallisuus ja turvallinen kasvuympäristö ovat yhteiskunnan sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävän kehityksen ja tulevaisuuden kannalta ratkaisevia tekijöitä, sillä hyvinvoinnin ja toimintakyvyn perusta rakentuu lapsuudessa. Varhainen tuki, yhdenvertaiset mahdollisuudet oppimiseen ja osallisuuteen sekä perheiden riittävä tuki ovat keskeisiä tekijöitä, joilla voidaan vahvistaa lasten hyvinvointia ja rakentaa sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävää tulevaisuutta.

Lapsen edun huomioiminen edellyttää jatkuvaa aiheen esilläoloa, ja lapsiasiavaltuutetun kertomus on siinä omalta osaltaan tärkeässä roolissa. Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että lainsäädäntöä kehitetään vahvistamaan lapsen etua ja hyvinvointia sekä lapsen oikeuksia yleisemminkin. Valiokunta yhtyy kertomuksen kirjaukseen siitä, että kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa täytyy määrätietoisesti tukea ja edistää.

Valiokunta pitää lasten antamien näkemysten perusteella kirjattuja suosituksia arvokkaina ja merkityksellisinä. Turvallisen ja hyvän arjen turvaaminen jokaiselle lapselle on tärkeää. Valiokunta yhtyy suositusten sisältämään näkemykseen siitä, että kun perheet voivat hyvin, niin myös lapset voivat hyvin.

Oppimistulosten heikkeneminen ja eriytymisen voimistuminen

Lapsiasiavaltuutetun kertomuksen yksi keskeinen viesti on, että suomalaisten lasten hyvinvointi on keskimäärin hyvällä tasolla, mutta lasten väliset erot ovat kasvaneet. Kuten kertomuksesta käy ilmi, oppimistulosten lasku ja koulutuksen eriytyminen ovat jatkuneet jo pitkään. Heikosti suoriutuvien oppilaiden osuus on kasvanut merkittävästi, kun taas erittäin hyvin suoriutuvien oppilaiden määrä on vähentynyt eri ikäluokissa. Koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta on huolestuttavaa, että koulujen väliset ja erityisesti koulujen sisäiset sekä alueelliset erot ovat kasvussa.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2026 vp

Sivistysvaliokunta on tarkastellut opetus- ja kulttuuriministeriön antamaa selvitystä perusopetuksen oppilaiden kansallisista oppimistuloksista PISA 2022 -tutkimuksessa (O 54/2023 vp). Valiokunta on tuolloin todennut lausunnossaan (SiVL 4/2024 vp), että oppimistulosten laskusuunnan taustalla on useita syitä eikä muutos ole selitettävissä yksittäisellä tekijällä. Samassa lausunnossa on myös tuotu esiin, että koulujen lisääntynyt sosiaalinen eriytyminen eli koulusegregaatio kumpuaa yhä selvemmin koulutusjärjestelmän ulkopuolella tapahtuneista kehityskuluista, kuten yhteiskunnallisten ja alueellisten erojen syvenemisestä, joiden vaikutusta koulutusjärjestelmä ei yksin pysty tasoittamaan.

Myös lapsiasiavaltuutetun kertomuksen käsittelyn yhteydessä asiantuntijalausunnossa on tuotu esiin, että oppimistulosten eriytymiseen vaikuttavat useat tekijät. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi perheiden sosioekonominen tausta, koulujen resurssien erot sekä oppilaiden erilaiset oppimisvalmiudet. Peruskoulun keskeisenä tavoitteena on tarjota jokaiselle oppilaalle yhtäläiset mahdollisuudet oppimiseen taustasta riippumatta, mutta käytännössä vanhempien koulutustaso, tulot ja elämäntilanne vaikuttavat kuitenkin lasten koulumenestykseen entistä enemmän. Syrjäytymisriski kasvaa tilanteissa, joissa useat haitalliset tekijät kasautuvat samoille lapsille. Heikot oppimistulokset, vähäinen osallisuuden kokemus, taloudelliset vaikeudet sekä puutteelliset tukiverkostot voivat yhdessä lisätä riskiä jäädä koulutuksen ja yhteiskunnallisen osallistumisen ulkopuolelle.

Asiantuntijalausunnossa todetun mukaisesti osallisuus tukee yksilön resilienssiä ja hyvinvointia, ja se tarkoittaa kokemusta kuulumisesta yhteisöön ja yhteiskuntaan sekä mahdollisuutta vaikuttaa niissä. Hyvät perustaidot ja osallisuus ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, sillä heikot perustaidot voivat heikentää osallisuuden kokemusta ja lisätä syrjäytymisriskiä. Oppiminen kehittyy erityisesti tukea tarjoavissa yhteisöissä, kuten koulussa ja perheessä. Oppimisen tuen puute voi puolestaan olla yhteydessä kiusaamiseen, heikkoon opiskelumotivaatioon ja pahimmillaan koulutuksen keskeyttämiseen.

Sivistysvaliokunta toteaa, että oppimisen ja koulunkäynnin tuen uudistus on tullut tai tulossa voimaan kaikilla koulutusasteilla. Lainsäädännön muutoksilla pyritään vahvistamaan oppilaan oikeuksia saada tarpeitaan vastaava riittävä oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Kuten kertomuksessa on todettu, on esi- ja perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tukea koskeva uusi lainsäädäntö ollut voimassa vasta vähän aikaa, joten on vielä liian varhaista arvioida, kuinka hyvin lasten oikeus riittävään tukeen opinnoissaan toteutuu uuden sääntelyn aikana.

Saadun selvityksen mukaan oppimisen tuen uudistuksen seurantaa toteutetaan parhaillaan ja tulevina vuosina systemaattisesti. Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tietopohjaa on kehitetty siten, että sillä mahdollistetaan kansallisesti kattava kokonaiskuva uudistettujen tukimuotojen ja tukitoimien toteutumisesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on lisäksi käynnistänyt vuoden 2026 alusta kolmevuotisen tutkimuksen, jolla seurataan uudistetun lainsäädännön toimeenpanoa ja toteutusta sekä jatkokehittämistarpeita esiopetuksessa ja perusopetuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena on seurata, miten uudistetut tukimuodot ja tukitoimet toteutuvat esiopetuksen toimintayksiköiden ja koulujen käytännöissä. Tutkimuksen loppuraportti valmistuu vuoden 2028 lopulla.

Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) arviointitulosten mukaan perusopetuksessa keskeisiä kehittämisen tarpeita ovat opetussuunnitelman perusteiden uudistaminen, oppimisen ja koulunkäynnin tuen riittävyyden ja oikea-aikaisuuden varmistaminen sekä koulutuksellisen tasa-arvon vahvistaminen ja segregaation ehkäisy.

Kuten asiantuntijalausunnossa todetaan, perusopetuksen tarkoituksena on opettaa oppilaille yhteiskunnassa tarvittavia tietoja ja taitoja. Teollisuuden ja tiedon murrokset sekä teknologinen kehitys vaikuttavat olennaisesti yhteiskuntaan ja työvoiman tarpeeseen ja asettavat haasteita myös koulutukselle. Asiantuntijalausunnossa on esitetty kritiikkiä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden laajuuteen, joka on liitteineen yli 1400-sivuinen asiakirjakokonaisuus. Myös sivistysvaliokunta on jo aiemmin kiinnittänyt huomiota siihen, että opetussuunnitelman perusteiden jatkokehittämisessä tulee keskittyä niiden selkeyttämiseen ja siihen, että ne tukevat perustaitojen oppimista (SiVL 4/2024 vp).

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että opetus- ja kulttuuriministeriössä on käynnistetty Koulutuksen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon kehittämisohjelma. Ohjelman laadinnassa on huomioitu pääministeri Orpon hallitusohjelmassa sekä valtioneuvoston tiedonannossa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa esitetyt kasvatusta ja koulutusta koskevat tavoitteet.

Leikin ja turvallisen lapsuuden merkitys

Kertomuksessa todetaan, että leikki on tärkeä osa lapsuutta, mutta leikin rooli koulutuksessa on viime vuosina jäänyt heikentyneiden oppimistulosten aiheuttaman huolen varjoon. Lisäksi kertomuksessa viitataan vuonna 2025 julkaistuun Lapsibarometriin, joka painottaa leikin merkitystä esiopetuksessa. Varhaiskasvatuksen tutkijat ovat olleet huolissaan koulumaistumisen ilmiöstä, jossa jo varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen viedään koulumaisia elementtejä, jotta lasten oppimistuloksia saataisiin parannettua ja lasten taustoista johtuvia eroja tasoitettua jo ennen perusopetukseen siirtymistä. Sivistysvaliokunta toteaa, että leikki, vuorovaikutus ja arjen rytmi ovat suomalaisen varhaiskasvatuksen ydintä. Liiallinen koulumaistuminen on riski, joka voi nostaa suorituspainetta ja heikentää lasten hyvinvointia, mielekkyyttä sekä oppimisen sosiaalista perustaa. Leikin asemaa pitää vahvistaa myös koulun alkuvuosina.

Sivistysvaliokunta katsoo, että digitalisaatio ja tekoäly voivat auttaa oppimisessa, mutta samalla asettaa riskejä lasten hyvinvoinnille, turvallisuudelle ja yksityisyydelle. Etenkin pienten lasten kanssa painopisteen tulisi aina olla kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa. Lapset ja nuoret tarvitsevat turvallisempia digiympäristöjä ja korkeampaa tietosuojaa. Lisäksi henkilöstöllä tulee olla riittävä osaaminen, joka tunnistaa myös teknologiaan liittyvät riskit.

Opiskeluhuolto

Kertomuksen neljännessä luvussa on tarkasteltu opiskeluhuoltopalvelujen käyttöä ja toimintaedellytyksiä. Lasten ja nuorten omia kokemuksia palveluihin pääsystä, terveystarkastuksista ja avun saannista mielialaan tarkastellaan vuoden 2025 Kouluterveyskyselyn tulosten pohjalta. Kertomuksessa todetaan, että opiskeluhuoltopalvelut ovat tärkeä osa lasten ja nuorten perustason mielenterveyspalveluja.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan opiskeluhuollolla tarkoitetaan opiskelijan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa oppilaitosyhteisössä. Opiskeluhuollolla on näin ollen keskeinen merkitys lasten hyvinvoinnin tukena. Valiokunta toteaa, että opiskeluhuollon palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huomioida myös huoltajien rooli ja mahdollisuus osallistua yhteistyöhön lapsen tukemiseksi.

Kertomuksessa tuodaan esiin, että opiskeluhuoltopalvelut eivät ole kaikilla kouluilla saatavina ja että opiskeluhuollon psykologeista ja lääkäreistä on pulaa. Sivistysvaliokunta yhtyy huoleen palvelujen yhdenvertaisesta saatavuudesta ja opiskeluhuoltopalvelujen henkilöstöresursseista. Sivistysvaliokunta korostaa tarvetta turvata varhainen tuki sitä tarvitseville sekä opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhuoltopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu.

Valiokunta toteaa, että opiskeluhuoltoa tulisi toteuttaa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesti ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä koko oppilaitosyhteisöä tukevana yhteisöllisenä opiskeluhuoltona. Suuri työmäärä ja opiskeluhuoltopalveluiden ammattilaisten tehtävien painottuminen yksilökohtaisen opiskeluhuollon toteuttamiseen opiskeluhuoltopalveluina heikentää kuitenkin mahdollisuuksia panostaa riittävästi opiskeluhuollon ennaltaehkäisevään toimintaan eli ensisijaiseen yhteisölliseen opiskeluhuoltoon. Valiokunta yhtyy kertomuksen näkemykseen, että opiskeluhuoltopalvelujen tehtäviä ja työnjakoa suhteessa muihin sote-palveluihin tulee kirkastaa.

Kiusaaminen, syrjintä ja yksinäisyys kouluyhteisössä

Lapsiasiavaltuutetun kertomuksessa käsitellään lasten ja nuorten omia näkemyksiä heille tärkeistä asioista. Esiin on nostettu aiheita, joihin lapset ja nuoret itse kiinnittävät huomiota ja joita he pitävät omassa arjessaan, hyvinvoinnissaan ja tulevaisuudessaan merkityksellisenä. Teemat käsittelevät muun muassa turvallisuutta, oppimista ja koulunkäyntiä, kiusaamista, syrjintää, yksinäisyyttä sekä lasten kokemuksia palveluista, kohtaamisesta ja luottamuksesta.

Kertomuksessa kuvataan kiusaaminen, syrjintä ja yksinäisyys koulun arkea läpileikkaavina ilmiöinä, joiden seuraukset ovat sekä välittömiä että pitkäkestoisia. Lasten kertomissa kokemuksissa esiintyvät toistuvasti nimittely, sosiaalinen poissulkeminen, fyysinen väkivalta ja aikuisten epäasiallinen kohtelu. Erityisesti vähemmistöryhmiin kuuluvia lapsia kohdellaan eriarvoisesti, ja kielitaidon puutteet johtavat ryhmän ulkopuolisuuteen.

Valiokunta näkee lapsiasiavaltuutetun tavoin, että opiskeluhuollolla on tärkeä rooli myös kiusaamisen, syrjinnän ja yksinäisyyden ehkäisemisessä. Valiokunta toteaa, että aikuisilla on kaikissa tilanteissa vastuu koulukiusaamisen ja -väkivallan katkaisemisessa. Kiusaamisen ehkäisy ja kiusaamiseen puuttuminen kuuluu koulun perustehtäviin osana lakisääteistä turvallisen oppimisympäristön takaamista. Koulujen toimintakulttuuri tulee rakentaa sellaiseksi, että kiusaamisen, syrjinnän ja yksinäisyyden torjuntaan liittyvät toimet ovat osa jokaisen kouluyhteisön ydintoimintoja.

Valiokunnan lausunto SiVL 4/2026 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 10.4.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuula Haatainen sd
varapuheenjohtaja Ari Koponen ps
jäsen Maaret Castrén kok
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Mari Holopainen vihr
jäsen Laura Huhtasaari ps
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Milla Lahdenperä kok
jäsen Mia Laiho kok
jäsen Pia Lohikoski vas
jäsen Nasima Razmyar sd
jäsen Sara Seppänen ps
jäsen Jaana Strandman ps
jäsen Oskari Valtola kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Maiju Tuominen